

כאן שבה המשנה לפרש את סדר הכנת העומר:

שטחיהו [לשעורי העומר] **בעזרה**, **והרוח מנשבת בו**.

נתנוהו לכל הסאים שקצרו לריחיים של **גרופות** [ריחיים שדרך לטחון בהם גריסים] שאין טוחנות דק אלא עבה, שאם יטחנו יפה, יעברו הסובין של הקליפה בנפה עם הסולת, (14) וזה הוא שאמר הכתוב "גרש כרמל"

והציאו ממנו — מכל הסולת הטחון — **עשרון** אחד בלבד, לאחר שהוא **מנופה בשלש עשרה נפה**, וכפי שיתבאר דרך ניפוי העומר לקמן עו ב; ודין זה הלכה למשה מסיני היא. (15)

והשאר מכל מה שקצרו וטחנו **נפדה** כשאר הקדש, שהרי כל השעורים היו קדושים, (16) **ונאכל** הנשאר לאחר הפדייה **לכל אדם** כשאר הקדש שנפדה.

וחייב הסולת הנשאר לכשיעשו ממנו עיסה **בחלה**, ומשום שגלגול העיסה שהיא המחייבת את העיסה בחלה היתה כבר ביד הדיוט —

ואולם **פטור** הוא **מן המעשר**, ומשום שהיה המירווח — שהוא המחייב את התבואה במעשר — ביד הקדש, וכפי שיתבאר בגמרא.

רבי עקיבא חולק ומחייב הן **בחלה** והן **במעשרות**, וכפי שיבואר טעמו בגמרא.

גמרא:

תנו רבנן: כתיב "אביב קלוי באש גרש כרמל תקריב את מנחת בכורך", ומפרשת הברייתא את כל הפסוק:

"אביב" — זה אביב, ראשית בישול השעורים. (17)

"קלוי באש", מלמד הכתוב שהיו ישראל מזהבהבין אותו באש, כדי לקיים בו מצות קלי, דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: אין "אור" לשון "קלי" ב-10 [כמו: אין קלי לשון אור], כלומר, הבהוב השעורים עצמם ללא נתינתם בכלי אינו נקרא "קלי", אלא דוקא בתוך דבר אחר, דהיינו אבוב, וכפי שנתבאר במשנה.

15. כמבואר ברש"י לקמן עו ב.

16. בגמרא יתבאר, שלדעת רבי עקיבא — בהמשך המשנה — אין הפדיון מן הדין, ומשום שלכתחילה לא הקדש אלא עשרון.

17. נתבאר על פי רש"י; וראה באבן עזרא ש"אביב" הוא ראשון מלשון "אב".

אבל מפירוש המשניות להרמב"ם נראה, וכמו שכתב בכתבים המיוחסים לגרי"ז, שמחלוקתם היא בעיקר דין קלי, שלדברי רבי מאיר לא היו אלא "מהבהבין אותו באור כדי לקיים מצות קלי" והיינו הבהוב וחריכה בעלמא, ואילו לחכמים היו קולים אותם ממש. וראה מה שהוסיף בכתבים שם.

14. על פי הרע"ב; וראה רש"י ורבינו גרשום.

ותיבת "בצקלוננו" מתפרשת בדרך של נוטריקון, לאמר: **בא ויצק לנו**, (1) **ואכלנו**, **ונזה** [נאה] היה הלחם.

ואומר, כלומר, מצינו עוד תיבה המתפרשת בדרך נוטריקון:

דכתיב בספר משלי [פרק ז] בתיאור דברי אשה מנאפת: **"נתעלסה באהבים"** —

ותיבת "נתעלסה" מתפרשת, שכך אומרת המנאפת למי שהיא באה לנאף עמו: **נישא וניתן, ונעלה למיטה, ונשמח, ונתחטא** [נטייל] (2) **באהבים**.

ואומר עוד: **"כנף רננים** [שמו של עוף גדול; ובלשון משנה "בר יוכני"] **נעלסה"** —

ותיבת "נעלסה" מתפרשת: **נושא** את ביצתו במעיו, **עולה** למעלה לקינו המיוחד לו, **ונתחטא** [מורידה] בקינו; שאינו מטיל ביצתו עד שיעלה בקן המיוחד לו.

ואומר עוד [במדבר כב]: **"ותרא האתון את מלאך ה', ותרבץ תחת בלעם. ויחר אף בלעם ויך את האתון במקל. ויגל ה' את עיני בלעם, וירא את מלאך ה' נצב בדרך וחרבו שלופה בידו, ויקוד וישתחו לאפיו. ויאמר אליו מלאך ה', על מה הכית את אתונך זה**

לישנא אחרינא, כך אמרו חכמים: **אין לשון "קלי" אלא דבר קליל** [בכלי נחושת קליל], **הא כיצד? — אבוב של קלי** [של מוכרי קליות] **היה שם, והיה מנוקב ככברה, כדי שתהא האור שולטת בכולו**.

"אביב קלוי [באש] **גרש". איני יודע תיבת "קלוי" לאן היא נמשכת:**

אם "אביב קלוי", והיינו, בעוד שהשעורה שלימה, קודם טחינתה, היו קולים אותה —

אם "גרש קלוי", והיינו, שמתחילה היו טוחנים אותה ואחר כך היו קולים את הקמח הטחון —

כשהוא אומר "באש", בין "קלוי" ל"גרש", הרי הפסיק הענין, ללמד, שתיבת "קלוי" מתייחסת לאחוריה, וללמד שבעודה אביב היו קולים אותה, ולא אחר הטחינה.

"כרמל" — נוטריקון [ראשי תיבות] הוא: **רך ומל**. שתהא התבואה רכה ונמללת ביד.

וכן הוא אומר, כלומר, ועוד מצינו תיבה שהיא מתפרשת בדרך נוטריקון:

דכתיב [מלכים ב, ד מב]: **"ואיש בא מבעל שלישה, ויבא לאיש האלהים לחם כיבורים ועשירים לחם שעורים, וכרמל בצקלוננו. ויאמר: תן לעם, ויאכלו"**.

אעשה לך, שאתה מתחטא לפני המקום, ועושה לך רצונך, ככן שהוא מתחטא על אביו ועושה לו רצונו; ולפי זה משמע, לכאורה, שהוא לשון פינוק.

ובעיקר מה דאמר "ונתחטא", הוא נרמז בה"א שהוא מתחלף בחי"ת; כן נראה מרש"י בהמשך הענין על הפסוק "כנף רננים נעלסה".

1. כלומר, הביא אתו גם שתיה, או שלא הביא עמו אלא קמח, ושם יצק לתוכו מים, ואפה.

2. כן פירש רש"י, והביא דמיון מגמרא תענית יט א במעשה דחוני המעגל שהתפלל על הגשמים שילכו, ושלח לו שמעון בן שטח "אלמלא חוני אתה, גזורני עליך לנדות, אבל מה

ובמעשרות:

אמר רב כהנא: טעמם של חכמים הפוטרים את מותר התבואה מן המעשר, הוא משום שהתבואה מתחייבת במעשר רק משנתמרחק בכרי [שלאחר הדישה והזרייה, עושים מגרעיני התבואה ערימה, הנקראת כרי, ומחליקים אותה, והיא גמר מלאכת השדה, ומשעת גמר מלאכה מתחייבת התבואה במעשר]. וכיון שאמר הכתוב "ראשית דגנך, תירושך ויצהרך תתן לו", דרשינן כאילו אמר הכתוב "דיגונך" [המירוח שלך], ובא הכתוב למעט "דיגון הקדש", שאם נעשה מירוח התבואה כשהיא ביד הקדש, שאז היא אינה "דגנך", הרי היא פטורה מן המעשר.⁽⁶⁾

שלש רגלים? הנה אנכי יצאתי לשטן, כי ירט הדרך לנגדי" —

ותיבת "ירט" מתפרשת: יראה⁽³⁾ [לשון מורא], ראתה [את המלאך ולכן] נטתה, משום שהדרך היא לנגדי [נגד רצוני].⁽⁴⁾

וכאן שבה הגמרא לפירוש המלה "כרמל":

דבי רבי ישמעאל תנא: "כרמל", הוא כרמלא. שתהא הקליפה מליאה בגרעין שלה, דהיינו שיהא מבושל כל צרכו.⁽⁵⁾

שנינו במשנה: והשאר, נפדה, ונאכל לכל אדם. וחייב בחלה, ופטור מן המעשרות. ורבי עקיבא מחייב את השאר בחלה

ובתבואת ישראל קודם מירוח, אם כי אין היא חייבת בתרומות ומעשרות, מכל מקום אם הפריש תרומתו תרומה; וכן אסורה התבואה מדרבנן באכילת קבע, אלא באכילת עראי בלבד. וממה שאמרה משנתנו "ופטור מן המעשרות", מוכח, שמותרת התבואה אף באכילת קבע. ואם כן מבואר, שתבואת הקדש משנתמרחק בידו, אין אנו אומרים: מירוח זה אין בכוחו לחייב בתרומה, והרי היא כתבואה קודם שנתמרחק, אלא משנתמרחק ביד הקדש, פקע ממנה כל דינה.

ולענין מירוח גוי, לדעת הסובר בהמשך הסוגיא שהוא פטור, דנו התוספות לקמן סז ב ד"ה כדי, אם התבואה פטורה לגמרי ממעשר, או שמכל מקום אסורה היא באכילת קבע כמו שהיתה קודם מירוח; ובטעם הפטור כתב בקהלות יעקב סימן ל אות ד שני אופנים:

האחד, משום שכבר אין התבואה יכולה לבוא לידי חיוב, כי מירוח אחר מירוח אינו כלום. והשני, כל עיקר הדין שאכילת קבע אסורה לפני מירוח ולפני גמר מלאכה, הוא משום דמשעה

3. כן צריך לומר, וכן הוא בשבת קה א.

4. ראה עוד בשבת קה א, שם הובאו פסוקים נוספים המתפרשים בלשון נוטריקון.

5. רש"י: האי כר לשון כרים וכסתות שיהא הזג של קליה מלא בגרעין, שיהא הגרעין מבושל כל צרכו.

6. כשם שדורשים "דגנך ולא דגן הקדש", כן דורשים ממה שאמר הכתוב "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" למעט עריסת הקדש לפוטרה מן החלה; והטעם שחייב הוא בחלה, הוא משום שפטור זה הוא כמו פטור הקדש לענין מעשרות, דהיינו: אם בשעת חיוב העיסה בחלה — שהיא שעת גלגולה — היתה העיסה ביד הקדש, אבל אם פדאה ישראל קודם שנתגלגלה הרי היא חייבת בחלה, וזו היא ששנינו במשנתנו "חייב בחלה", שהרי לא נתגלגלה העיסה אלא ביד הדיוט, "ופטור מן המעשרות" היות ונתמרחק התבואה ביד הקדש.

ואילו טעמו של רבי עקיבא הוא, משום שאומר [סובר] היה רבי עקיבא: מירוח הקדש אינו פוטר. (7)

מתיב רב ששת לרב כהנא, הסובר שטעמו של רבי עקיבא הוא משום שלדעתו מירוח הקדש אינו פוטר מהמעשר, מהא דתניא: מותר שלש סאין הללו [שנקצרו כדי להוציא

מהם עשרון לעומר] מה היו עושיין בו? — נפרה, ונאכל לכל אדם, וחייב בחלה, ופטר מן המעשרות.

רבי עקיבא מחייב את המותר בחלה ובמעשרות.

אמרו לו חכמים לרבי עקיבא: והרי אדם שהוא פודה תבואה של הקדש מיד גזבר,

שהחליט לאכול אכילת קבע קודם גמר מלאכה, זהו עצמו נקרא גמר מלאכתו, שהרי היא אצלו גמורה לאכילה כמות שהיא; וכל זה שייך באכל קודם גמר מלאכה אכילת קבע, שהוא עושה עכשיו גמר מלאכה, אבל היכא שכבר היה גמר מלאכה והגמר מלאכה היה בפטור, כגון שהיה מירוח גוי, הרי שוב אין אכילת קבע שלו אוסרתו אף על פי שאכילת קבע עושה גמר מלאכה, דהא בלאו הכי כבר נגמרה מלאכתה על ידי המרות, ונפטרה.

ואם נפרש כטעמים אלו לענין הקדש, יהיה לכאורה נפקא מינה בין שני הטעמים, כי לפי טעם הראשון, כשם שאכילת קבע מותרת, הוא הדין שאם תרם אין תרומתו תרומה, אף על פי שבשאר תבואה קודם מירוח אם תרם תרומתו תרומה מן התורה; ואילו לפי טעם שני, רק אכילת קבע אינה אסורה, אבל אם תרם תרומתו תרומה, דלא גרע מירוח הקדש מתבואה שלא נתמרחח שתרומתו תרומה.

7. בהמשך הסוגיא דוחה הגמרא את פירושו של רבי אבהו; וכתבו התוספות, שיכולה היתה הגמרא להקשות: אם כן, שאין מירוח הקדש פוטר, אף כשהיתה התבואה ביד הקדש היתה התבואה טבל ואסורה להדיוט, ואיך היו מקריבים ממנה את העומר, והרי אין מתקיים בתבואה זו "ממשקה ישראל" — מן המותר לישראל" ?!

ובקרן אורה כתב על דבריהם: עד כאן לא סבר רבי עקיבא אלא, שמירוח הקדש אינו פוטר את התבואה לענין שלא תתחייב במעשר כשיפדנה, אבל כשהיא עדיין ביד הקדש מודה רבי עקיבא שאין עליה חיוב מעשר, ושפיר הוי "ממשקה ישראל"; והביא שם קצת ראיה לזה, מהא דילפינן לקמן בשמעתין גילגול הקדש דפוטר מ"עריסותיכם ולא עיסת הקדש", ואי למעוטי עיסה ביד הקדש, תיפוק ליה מכל המנחות היאך הם נאכלין, הא אי אפשר ליטול מהם חלה בשעת לישתן דיחסר העשרון. אלא ודאי כל שהוא ברשות הקדש לא חל לא חיוב מעשר ולא חיוב חלה לכולי עלמא, וכי איצטרך קרא לפוטרו, לאחר פדיונו כשבא לרשות הדיוט; וראה עוד שם.

ובשפת אמת כתב: ואפשר לומר, כיון דבלאו הכי אסור משום חדש, ועל כרחך התיר הכתוב כאן אף דאסור להדיוט, אם כן אפילו יש עליו גם איסור אחר, לית בזה דין "ממשקה ישראל".

הקשו אחרונים על דברי התוספות: הרי מבואר לקמן סז ב "מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה", והיינו, דכל שהיה המירוח אחר ראיית פני הבית מותר לאכול ממנה, ואם כן אין כאן חסרון "ממשקה ישראל" ?!

ואולם הדבר תלוי במה שדנו התוספות שם ד"ה כדי, אם כשמכניסה במוץ שלה, אסורה התבואה באכילת קבע מדרבנן, וכך אם פסול "ממשקה ישראל" הוא אף בדבר שאינו אסור

רבי עקיבא מחייב את מותר שלשת הסאין של העומר בחלה ובמעשרות, לפי שלא ניתנו מעות של הקדש לצורך קניית שלשת הסאין של העומר אלא בצורך להן. שמתחילה לא הוקדשו כל שלשת הסאין אלא רק אותו עשרון שיצא מהם לבסוף, והשאר הם חולין כל הזמן. ולכן חייב המותר במעשרות, שהרי הוא לא נתמרח ברשות הקדש, אלא במשך כל הזמן חולין הוא, אלא שלא היה מוגדר מהו, אבל לאחר שביררו את עשרון הקמח מתוך שלשת הסאים, התברר מהו החלק הנשאר, שהוא לא התקדש כלל.⁽⁸⁾

אלא, אמר רבי יוחנן: תלמוד ערוך הוא בפיו של רבי עקיבא [כלומר, קבלה היא בידי רבי עקיבא], שלא ניתנו מעות אלא בצורך להן.

אמר רבא: שלשה דינים אלו פשיטא לי:

לאחר שנתמחה התבואה בהיותה הקדש, ועשה הפודה עיסה מן התבואה [לאחר שפדאה מההקדש] יוביה, שחייב בחלה, כי גלגול העיסה היה כבר ביד הדיוט, ופטור מן המעשרות, משום שהמירוח היה כשהתבואה ביד הקדש.

ומברייתא זו תיקשי לרב כהנא, שהרי, ואם איתא, אם אכן כך הוא, דמירוח הקדש לדעת רבי עקיבא אינו פטור כלל, ואף שאר תבואות הנפדות מיד גזבר מחייב רבי עקיבא במעשרות, אם כן, מאי קאמרי ליה [מה היא ההוכחה שמביאים חכמים נגד רבי עקיבא], והרי היא — היא! כשם שנחלק רבי עקיבא לגבי הנשאר מהעומר, כך נחלק בכל תבואה שהוקדשה ונתמחה ביד גזבר!?

ועוד איתיביה רב כהנא בר תחליפא לרב כהנא, מהא דתניא:

אלא מדרבנן.

ומאידך גיסא הקשו האחרונים על הגמרא: אם כשמכניסה במוץ שלה, שוב אין עליה איסור טבל כלל ואפילו באכילת קבע, אם כן, למה באמת מחייב רבי עקיבא במעשרות, ואפילו אם מירוח הקדש אינו פטור; והרי תבואה זו נכנסה לעזרה קודם מירוח [ואף שמוציאה משם ומכניסה לביתו, אין זה מועיל, כדמוכח מדברי התוספות שם, לפי שיטה זו, וכפי שיתבאר שם בהערות]!?

וראה בכל זה מה שכתב במקדש דוד [קדשים סימן לג אות ג בד"ה הנה]; וראה גם בכתבים המיוחסים לגרי"ז כאן.

8. ואם תאמר, כיון שלא הקדש מתחילה אלא העשרון, אם כן למה שנינו "מותר שלש הסאין

נפדה"?! וכתבו התוספות שאכן רבי עקיבא סובר שאין המותר צריך פדיון, ומה ששנינו "נפדה" רבנן היא ולא רבי עקיבא; ופירשו עוד באופן אחר, שהפדיון מדרבנן הוא, כדי שלא יאמרו "הקדש יוצא בלי פדיון".

ובשפת אמת כתב ליישב את קושייתם, כיון דקיימא לן בדאורייתא אין ברירה, לכן לקולא לא נוכל לסמוך על זה שלא ניתן מעות רק לצורך, וצריך פדיון, משום שאין ברירה איזה היה לצורך; ולחומרא חייב במעשר מיהת; ופירש חתנו את כוונתו, שהוא משום דילמא יש ברירה, ואפילו אין ברירה ספק מיהא הויא כמו שכתבו התוספות בגיטין מז ב; וכתירוץ הזה הביא בשלמי יוסף סוף סימן פט בשם החסדי דוד פרק י הלכה ו, וראה מה שהוסיף בזה ב"שלמי יוסף" שם.

ישראל, ולפיכך תורמים משל כל על של כל, דברי רבי מאיר ורבי יהודה.

רבי יוסי ורבי שמעון אומרים:

תורמין משל ישראל על של ישראל, ומשל גויים על של כותיים, ומשל כותיים על של גויים — (10)

אבל לא משל ישראל על של גויים ועל של כותיים, ולא משל גויים ושל כותיים על של ישראל; ומשום שהוא סובר: מירוח הגוי פוטר, ואף הכותיים דינם — לפי דעת תנא זה — כגויים, (11) ואם יתרום משלהם שהוא פטור מן התרומה על של ישראל הרי זה תורם מן הפטור על החיוב, ואם יתרום משל ישראל על של גוי, הרי זה תורם מן החיוב על הפטור.

גלגול העיסה הוא המחייבה בחלה. א-10

א. דלכולי עלמא מירוח הקדש פוטר, ואפילו רבי עקיבא לא קא מחייב התם גבי מותר העומר, אלא משום שלא ניתנו מעות אלא בצורך להן —

אבל מירוח הקדש בעלמא [בשאר תבואה שודאי היתה של הקדש] פוטר.

ב. ופשיטא לי נמי שמירוח הגוי אם הוא פוטר, תנאי היא שנחלקו בדבר.

דתנאי, תורמין משל תבואת ישראל על של ישראל, ומתבואתם של גויים [שנלקח מהם לאחר מירוח] (9) על של גויים, ומשל כותיים [שנלקח מהם לאחר מירוח] על של כותיים, ואף משל כל [ישראל, גויים, כותיים] על של כל, כלומר: מכל אחת מהתבואות שנזכרו יכול הוא לתרום על אחת מהתבואות שנזכרו, ואפילו משל גוי על של ישראל — ומשום שלדעתם, מירוח גוי וכותי אינם פוטרם והרי תבואתם בר חיובא כתבואת

כל שהתבואה ביד גוי הרי היא פטורה; ולכן כתב רש"י שהתרומה אינה חלה אלא אם לקחה ישראל ממנו; אלא שיש לדון בזה מהמשך הסוגיא, וכפי שיתבאר בהערות בהמשך הסוגיא.

10. משמע, שאם כי סובר תנא זה שמירוח הגוי פוטר, מכל מקום שייך תרומה בתבואתו, שאם לא כן הרי אין שייך לומר "תורמין משל גויים על של כותיים" שהרי אין זו תרומה כלל; וראה בזה בשפת אמת בד"ה בגמ' תנאי; ובכתבים המיוחסים לגרי"ז כאן.

11. מחלוקת תנאים היא בכמה מקומות, אם "כותיים גרי אריות הם" ודינם כגויים, או "גרי אמת הם", וסובר תנא זה שהכותיים גרי אריות הם, וראה מה שכתבו התוספות בזה.

9. נתבאר על פי רש"י; ואם תאמר: אם כן יש לנו לפוטרו מטעם אחר, שהלקוח הרי הוא פטור מן המעשר, ואפילו אם מירוח גוי אינו פוטר, ואיך אמרו רבי מאיר ורבי יהודה שאפשר לתרום מאלו על של ישראל?! ומיהו דין זה תלוי במחלוקת הראשונים, אם "לקוח" שהוא פטור, היינו כשלקחו קודם מירוח או כשלקחו אחר מירוח, וראה בזה ב"ק"ן אורה" לקמן סז א ד"ה גמ'.

[ובעיקר טעמו של רש"י שפירש בכגון שלקחו מן הגוי, אפשר שכוונתו היא, על פי מה שכתב ב"ק"ן אורה" — הובא בהערה לעיל — שביד הקדש ודאי פטורה התבואה מתרומות ומעשרות ואפילו אם לא אמרינן שמירוח הקדש פוטר, ואם כן יש לדון כן גם לגבי גוי, שאפילו לדעת הסובר שמירוח גוי אינו פוטר, מכל מקום